

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده روانشناسی
رشته روانشناسی اسلامی
پایان نامه کارشناسی ارشد

مفهوم سازی شوخ طبعی، ساخت و اعتباریابی پرسشنامه اولیه آن بر اساس منابع اسلامی

استاد راهنما

جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد صادق شجاعی

استاد مشاور

جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر مهدی عباسی

نگارش

محمد سلیمانی نجف آبادی

شهریور ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صور تجلسه دفاع

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجانب محمد سلیمانی نجف آبادی فرزند حسن متولد ۱۳۷۱ به کد ملی ۱۰۸۰۲۵۵۸۵۰ صادره از نجف آباد به شماره دانش پژوهی ۹۲۱۲۴۰۱۰ رشته روانشناسی اسلامی متعهد می شودم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی این جانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف در هر زمان مدر تحصیلی صادر شده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

محمد سلیمانی نجف آبادی

امضاء

بسمه تعالی

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیان گر بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب محمد سلیمانی نجف آبادی دانش پژوهش رشته روانشناسی اسلامی مقطع کارشناسی ارشد متعهد می گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه ام با عنوان **مفهوم سازی شوخ طبعی و ساخت و اعتباریابی پرسشنامه اولیه آن بر اساس منابع اسلامی** رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان نامه به صورت کتاب اولویت با مؤسسه خواهد بود.
۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه، در صفحه سوم کتاب پس از برگ شناسنامه عبارت ذیل چاپ گردد:
۳. «کتاب حاضر حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی اسلامی است که در سال ۹۶ در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی **حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد صادق شجاعی و مشاوره حجت الاسلام و المسلمین دکتر مهدی عباسی** از آن دفاع شده است.»
۴. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه، دو نسخه از آن به کتابخانه و دو نسخه دیگر جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

محمد سلیمانی نجف آبادی

امضاء

تقدیم

این اثر ناچیز و ناقابل را به ساحت مقدس حضرت ولی عصر عج تقدیم می‌کنم.

تشکر

ابتدا از مدیریت مؤسسه اخلاق و تربیت جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر زارعان تشکر می‌کنم که بستر رشد علمی طلاب را فراهم کردند. بعد از آن از مدیر گروه روانشناسی جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر احمدی تشکر می‌کنم. همچنین از استاد عزیز و گرانقدر جناب حجت السلام و المسلمین دکتر شجاعی که راهنمای بنده در طول مسیر نگارش این اثر بودند. همچنین از استاد عزیز و گرانقدر جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر عباسی کمال تشکر را دارم که مشاور بنده در طول مسیر نگارش بودند. در آخر نیز از تمام اساتید و معلمان که از ابتدا تاکنون افتخار شاگردیشان را داشتم، تشکر می‌کنم.

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، مفهوم‌سازی شوخ‌طبعی بر اساس منابع اسلامی و ساخت و اعتباریابی پرسشنامه آن بود، لذا با روش تحلیل محتوای متون دینی، منابع اسلامی بررسی و مؤلفه‌های شوخ‌طبعی استخراج گردید. برای سنجش مؤلفه‌ها مخزن سؤالات طراحی شد که شامل ۵۸ پرسش بود. مؤلفه‌های استخراج شده همراه با سؤالات طراحی شده و مستندات آن‌ها به منظور تأیید روایی محتوا به متخصصان در دین و روانشناسی ارائه شد. ۱۲ سؤال که بیشتر از پنجاه درصد متخصصان، تطابق بالای ۵۰ درصد آن را تأیید نکردند، حذف شدند. به منظور اعتباریابی، در مرحله مقدماتی یک نمونه ۱۰۰ نفری به روش در دسترس و در مرحله بعد یک نمونه ۲۵۰ نفری به روش تصادفی، انتخاب شد. بعد از اجرای آزمون در مرحله مقدماتی، ۲۷ سؤال که با کل آزمون دارای همبستگی مثبت و معنادار بودند، برای پرسشنامه نهایی انتخاب شد. در مرحله دوم اجرای آزمون، روایی سازه پرسشنامه با استفاده از روش مؤلفه‌های اصلی و با چرخش مؤلفه‌ها از نوع واریماکس مورد تحلیل قرار گرفت. بر این اساس یک ساختار سه عاملی (توانمندی‌های شوخ‌طبعانه، نشاط، لذت از شوخی) که ۵۵ درصد واریانس را تبیین می‌کنند، به دست آمد. همچنین ضرایب همبستگی سه عامل باهم و با نمره کل مثبت و معنادار بود. علاوه بر این، نتایج پایایی با روش همسانی درونی و دونیمه سازی، نشان داد که پرسشنامه شوخ‌طبعی از ضرایب پایایی مناسبی برخوردار است. در مجموع این مطالعه نشان داد پرسشنامه شوخ‌طبعی، با داشتن ضرایب پایایی و روایی رضایت‌بخش، ابزاری مناسب برای سنجش شوخ‌طبعی است.

کلید واژه‌ها:

شوخ‌طبعی، پرسشنامه شوخ‌طبعی، مفهوم‌سازی شوخ‌طبعی، منابع اسلامی، پایایی و روایی

فهرست مطالب

فصل اول: معرفی پژوهش	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان مسئله	۴
۳-۱- ضرورت پژوهش	۷
۴-۱- اهداف پژوهش	۸
۵-۱- پرسش‌های پژوهش	۸
۶-۱- تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها	۸
۶-۱-۱- شوخ‌طبعی	۸
۶-۱-۲- اعتبار یابی	۹
فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش	۱۰
۱-۲- نظریه برتری جویی	۱۲
۲-۲- نظریه عدم تعانس	۱۵
۳-۲- نظریه تسکین	۲۰
۴-۲- نظریه معکوس	۲۹
۴-۲-۱- تجربه شوخ‌طبعی	۳۵
۵-۲- شوخ‌طبعی در روانشناسی مثبت	۳۷
۶-۲- سنجش شوخ‌طبعی	۴۰
۷-۲- شوخ‌طبعی در منابع اسلامی	۴۴
۸-۲- شوخ‌طبعی در آثار اندیشمندان مسلمان	۴۷
فصل سوم: روش اجرای پژوهش	۵۴
۱-۳- طرح تحقیق	۵۵
۲-۳- جامعه آماری	۵۶
۳-۳- حجم نمونه و روش نمونه‌برداری	۵۶
۴-۳- ابزار پژوهش	۵۷
۴-۳-۱- معرفی پرسشنامه شوخ‌طبعی (SHQ)	۵۷

۵۸.....	۵-۳ - روش جمع آوری داده‌ها
۵۸.....	۳-۵-۱- جمع آوری واژگان و مفاهیم مرتبط
۵۸.....	۳-۵-۲- ارائه به کارشناسان
۵۹.....	۳-۵-۳- تعیین و مقوله‌بندی مؤلفه‌ها
۵۹.....	۳-۵-۴- طراحی مخزن سؤالات
۵۹.....	۳-۵-۵- ارائه به کارشناسان
۶۰.....	۳-۵-۶- اجرای مقدماتی
۶۰.....	۳-۵-۷- اجرای اصلی
۶۰.....	۳-۶-۱- اعتباریابی پرسشنامه:
۶۱.....	۳-۶-۱- اعتبار محتوا
۶۱.....	۳-۶-۲- اعتبار سازه
۶۱.....	۳-۶-۳- اعتبار ملاکی
۶۲.....	۳-۷- بررسی پایایی پرسشنامه
۶۳.....	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش
۶۴.....	۴-۱- اطلاعات جمعیت شناختی و توصیف داده‌ها
۶۴.....	۴-۱-۱- جنسیت و تأهل
۶۵.....	۴-۱-۲- تحصیلات
۶۶.....	۴-۱-۳- سن
۶۷.....	۴-۱-۴- شاخص‌های توصیفی نمرات آزمودنی‌ها
۶۹.....	۴-۲- تحلیل داده‌های مرتبط با پرسش اول پژوهش
۶۹.....	۴-۲-۱- نتایج مربوط به شوخ‌طبعی در زبان عربی
۷۱.....	۴-۲-۲- شوخ‌طبعی در زبان انگلیسی
۷۳.....	۴-۲-۳- معنای اصطلاحی شوخ‌طبعی
۷۵.....	۴-۲-۳-۱- جمع‌بندی تعاریف اصطلاحی
۷۵.....	۴-۲-۴- جمع‌بندی تعاریف لغوی و اصطلاحی
۷۵.....	۴-۲-۵- شوخ‌طبعی در منابع اسلامی
۷۶.....	۴-۲-۵-۲- مؤلفه‌های شوخ‌طبعی در روایات:
۷۶.....	۴-۲-۵-۲-۱- مزاح

۷۶	 شادی آوری ۲-۲-۵-۲-۴
۷۷	 خنده ۳-۲-۵-۲-۴
۷۹	 حق بودن ۴-۲-۵-۲-۴
۸۰	 مؤلفه‌های شوخ طبعی ۶-۲-۴
۸۱	 ابعاد روان‌شناختی مؤلفه‌های شوخ طبعی ۷-۲-۴
۸۲	 مزاح ۱-۷-۲-۴
۸۳	 ضحک ۲-۷-۲-۴
۸۳	 ملاحظت ۳-۷-۲-۴
۸۳	 نشاط ۳-۷-۲-۴
۸۳	 لعب ۴-۷-۲-۴
۸۴	 تعریف شوخ طبعی بر اساس منابع اسلامی ۸-۲-۴
۸۴	 تعریف شوخ طبعی به عنوان یک حقیقت ۱-۸-۲-۴
۸۴	 تعریف شوخ طبعی به عنوان صفت شخصیتی ۲-۸-۲-۴
۸۴	 تفاوت شوخ طبعی در روانشناسی و منابع اسلامی ۹-۲-۴
۸۵	 تمایزها ۲-۸-۲-۴
۸۵	 سطح اول: پیش فرض‌ها ۱-۲-۸-۲-۴
۸۶	 سطح دوم: عوامل ۲-۲-۸-۲-۴
۸۶	 سطح سوم: هنجارها ۳-۲-۸-۲-۴
۸۷	 تهیه مخزن سؤالات ۱۰-۲-۴
۸۷	 تحلیل داده‌ها مربوط به اعتباریابی پرسشنامه شوخ طبعی (سؤال دوم) ۳-۴
۸۷	 تحلیل داده‌های مربوط به پایایی پرسشنامه شوخ طبعی ۱-۳-۴
۸۷	 تحلیل داده‌های مربوط به پایایی آزمون شوخ طبعی در اجرای مقدماتی ۱-۱-۳-۴
۹۰	 تحلیل داده‌های مربوط به پایایی آزمون شوخ طبعی در اجرای اصلی: ۲-۱-۳-۴
۹۳	 تحلیل داده‌های مربوط به روایی پرسشنامه شوخ طبعی ۲-۳-۴
۹۴	 تحلیل داده‌ها مربوط به روایی محتوا ۱-۲-۳-۴
۹۸	 تحلیل داده‌های مربوط به روایی ملاکی ۲-۲-۳-۴
۹۸	 تحلیل داده‌های مربوط به روایی سازه ۳-۲-۳-۴
۱۱۰	 فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

- ۱۱۱..... ۱-۵- تفسیر نتایج مربوط به پرسش‌های پژوهش
- ۱۱۱..... ۱-۱-۵- تفسیر نتایج مرتبط با پرسش اول پژوهش
- ۱۱۱..... ۱-۱-۱-۵- بخش نظری
- ۱۱۲..... ۱-۱-۱-۱-۵- مزاح
- ۱۱۲..... ۱-۱-۱-۲-۵- ضحک
- ۱۱۴..... ۱-۱-۱-۳-۵- ملاحظت
- ۱۱۵..... ۱-۱-۱-۴-۵- نشاط
- ۱۱۷..... ۱-۱-۱-۵-۵- لعب
- ۱۱۹..... ۱-۱-۲-۵- بخش تجربی
- ۱۱۹..... ۱-۱-۲-۵- عامل توانمندی‌های شوخ‌طبعانه
- ۱۲۴..... ۱-۱-۲-۲-۵- عامل نشاط
- ۱۲۸..... ۱-۱-۲-۳-۵- عامل لذت از شوخ‌طبعی
- ۱۳۰..... ۱-۱-۲-۵- تفسیر نتایج مربوط به پرسش دوم (اعتبار پرسشنامه)
- ۱۳۰..... ۱-۱-۲-۵- تفسیر نتایج مربوط به پایایی
- ۱۳۱..... ۱-۱-۲-۲-۵- تفسیر نتایج مربوط به روایی:
- ۱۳۱..... ۱-۱-۲-۲-۵- تفسیر نتایج مربوط به روایی محتوا:
- ۱۳۲..... ۱-۱-۲-۲-۲-۵- تفسیر نتایج مربوط به روایی ملاک:
- ۱۳۲..... ۱-۱-۲-۲-۳-۵- تفسیر نتایج مربوط به روایی سازه:
- ۱۳۳..... ۱-۲-۵- محدودیت‌ها و پیشنهادها
- ۱۳۴..... فهرست منابع
- ۱۳۴..... منابع فارسی
- ۱۳۶..... منابع عربی
- ۱۳۷..... مقالات و پایان‌نامه‌ها
- ۱۴۱..... سایت

فهرست اشکال و جداول

جدول ۱-۲ حوزه‌های تجربه و حالت‌های فراانگیزی	۳۲
جدول ۱-۴ توزیع فراوانی بر اساس جنسیت و وضعیت تأهل	۶۴
جدول ۲-۴ توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس تحصیلات	۶۵
جدول ۳-۴ توزیع فراوانی نمونه‌ها بر اساس سن	۶۶
جدول ۴-۴ شاخص‌های پراکندگی و مرکزی سن نمونه‌ها	۶۷
جدول ۵-۴ شاخص‌های توصیفی نمرات آزمودنی‌ها	۶۸
جدول ۶-۴ شاخص‌های توصیفی نمرات آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت	۶۸
جدول ۷-۴ شاخص‌های توصیفی نمرات آزمودنی‌ها به تفکیک وضعیت تأهل	۶۸
جدول ۸-۴ واژه‌های انگلیسی مرتبط با شوخ‌طبعی	۷۲
جدول ۹-۴ خلاصه مهم‌ترین آراء درباره مفهوم شوخ‌طبعی	۷۴
جدول ۱۰-۴ مقوله‌بندی مؤلفه‌های شوخ‌طبعی	۸۲
جدول ۱۱-۴ مقایسه تعریف شوخ‌طبعی	۸۵
جدول ۱۲-۴ آماره‌های نمرات سؤالات در اجرای مقدماتی	۸۸
جدول ۱۳-۴ ضریب آلفای کرونباخ در مرحله مقدماتی	۸۸
جدول ۱۴-۴ ضریب آلفای کرونباخ با حذف هر سؤال	۸۹
جدول ۱۵-۴ نتایج مربوط به دونیمه سازی	۹۰
جدول ۱۶-۴ آماره‌های توصیفی نمرات اجرای اصلی	۹۱
جدول ۱۷-۴ ضریب آلفای کرونباخ در مرحله اصلی اجرا	۹۲
جدول ۱۸-۴ ضریب آلفای کرونباخ با حذف هر سؤال	۹۲
جدول ۱۹-۴ نتایج مربوط به دونیمه سازی	۹۳
جدول ۲۰-۴ میانگین نمرات کارشناسان در مرحله اول روایی	۹۴

- جدول ۴-۲۱ تحلیل روایی خبرگان ۹۵
- جدول ۴-۲۲ همبستگی بین پرسشنامه محقق ساخت با پرسشنامه ملاک ۹۸
- جدول ۴-۲۳ همبستگی نمرات با نمره کل در اجرای مقدماتی ۹۹
- جدول ۴-۲۴ همبستگی نمرات با نمره کل در اجرای اصلی ۱۰۰
- جدول ۴-۲۵ نتایج آزمون کفایت نمونه‌برداری ۱۰۱
- جدول ۴-۲۶ نتایج ارزش ویژه و واریانس قبل از چرخش ۱۰۳
- شکل ۴-۱ ۱۰۴
- جدول ۴-۲۷** ماتریس عوامل بعد از چرخش ۱۰۵
- جدول ۴-۲۸ واریانس و ارزش ویژه بعد از چرخش ۱۰۶
- جدول ۴-۲۹ نام‌گذاری عوامل ۱۰۷
- جدول ۴-۳۰ نام‌گذاری همراه با پرسش‌های هر عامل ۱۰۸
- جدول ۴-۳۱ ماتریس همبستگی عوامل با هم و با نمره کل ۱۰۹
- جدول ۵-۱ محتوای عامل توانمندی‌های شوخ‌طبعانه ۱۱۹
- جدول ۵-۲ محتوای عامل ایجاد شوخی در مقیاس چندبعدی شوخ‌طبعی ۱۲۱
- جدول ۵-۳ مقایسه محتوای عامل ایجاد شوخ‌طبعی ۱۲۲
- شکل ۵-۱ پیوستار غم و شادی ۱۲۳
- جدول ۵-۴ محتوای عامل شوخی کلامی پرسشنامه شوخ‌طبعی (SHQ) ۱۲۴
- جدول ۵-۵ محتوای عامل نشاط پرسشنامه شوخ‌طبعی اسلامی ۱۲۵
- جدول ۵-۶ ویژگی‌های حالت‌های فراانگیزی هدف‌مدار و فعالیت‌مدار ۱۲۷
- جدول ۵-۷ محتوای عامل لذت از شوخ‌طبعی پرسشنامه شوخ‌طبعی اسلامی ۱۲۸
- جدول ۵-۸ محتوای عامل لذت از شوخ‌طبعی پرسشنامه شوخ‌طبعی (SHQ) ۱۳۰